

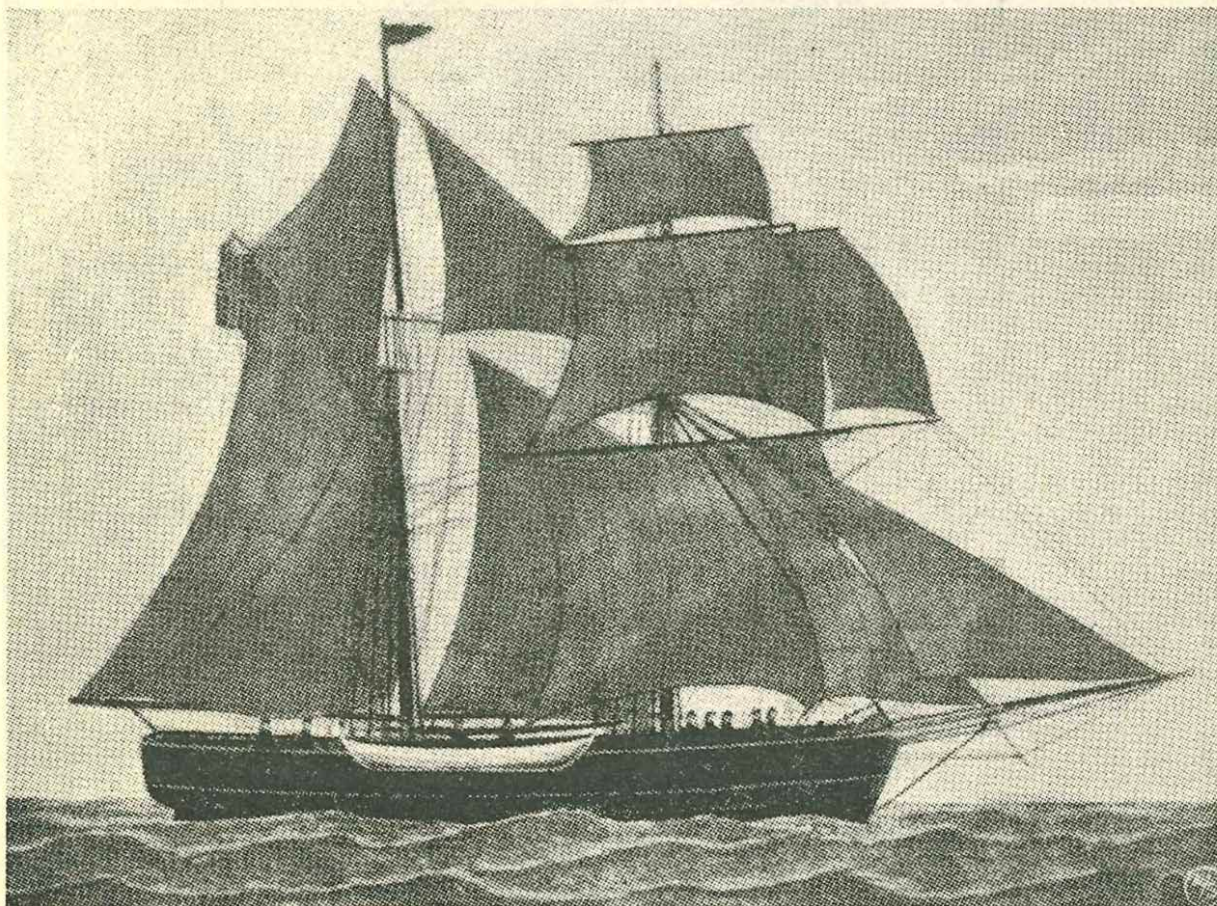
Fránsa-Jovsset-eana vai Ođđa-Áidejár-sullot?

Johan Petter Adamsen Aidijervi gávdnanmátki Jiekŋaábis

Historjáduktit dutket áššiid dego Guovdageainnu sohkahistorjá ja ovdamearkka dihte dan mo eurohpalaččat leat mánŋa čuođi jagi dassái vuolgán amas ábiid ala ohcat ođđa mearrageainnuid. Cristofer Columbus lei India ohcamin, muhto gárttai Amerihká. Fargga su maŋŋá Vasco da Gama gávnnai mearrageainnu Indiai, gosa fertii borjjastit guhkes mátkki measta olles Afrihká birra. Muhto mearrajohttiid maŋit historjjás lea maid vejolaš gávdnat dološ guovdageaidnulačča, gii gávnnai Jiekŋaábis stuorra, máilmmi davimus suologuovlu man eat vel ge jur dovdda.

Go lea sáhka Sámi historjjá birra, de ságaid ja ságastallamiid váldosisdoallun lávejit leat sii, geat leat orron Sámis nu guhká go maid sáhttit man nu láhkai duođaštit. Dovdat maid miellagiddevaš spiehkastagaid – olbmuid, geat bajásšadde Sámis muhto šadde iešguđet sivaiddat geažil oaidnit ja johtit ođđa guovlluid. Kánske buot dovdoseamos fearánastit leigga kárášjohkalaš **Samuel Balto** (1861–1921) ja **Ole Nilsen Ravna** (1841–1906), geat jagiid 1888–1889 leigga norgalaš **Fridtjof Nansen** (1861–1930) veahkkin su beakkán čuoigamátkkis Ruonáeatnama rastá (man birra Nansen čálii iežas dovddus girjji *Paa ski over Grønland* ja Balto iežas mitalusa *Mu eretvuolgin Sámieatnamis Grønlandii*). Balto lei maid okta sis, geat logi jagi maŋnelis vulge Sámis Alaskai.

Nubbi earenoamáš dovddus kapihtal sámiid historjjás olggobealde Sámi leamaš ge dat, go 1800-logu loahpas ja 1900-logu álggus mánŋa bearraša vulge Finnmárkkus Alaskai ulbmiliin ásahtit ja ovdánahttit boazodoalu maiddá Davvi-Amerihká álgoálbmogiid luhtte. Muhtumat bohte ruovttoluotta, muhto mánngas maid báhce dohko, ja sii ja sin maŋisboahhtit seailuhedje maiddá sámegiela hui guhká.

Goalmát dovddus vuohki oaidnit máilmmi ledje olmmoščájáhusat. Gaska-Eurohpás lei beroštupmi amas álbmogiidda amas guovlluin miehtá máilmmi. Daidda gulle maid sápmelaččat, ja muhtumat vulge ge Sámis ja jođášedje čájáhallan láhkai Eurohpá párkain, ealligárddiin ja sullasaš čájáhusbáikkiin. Manjit áigi lea dávjá oaidnán sin kolonialisttalaš jurddašeami oaffarin, muhto dutkit leat maid deattuhan ahte dákkár olbmot leat ieža – aktiivvalaččat ja eaktodáhtolaččat – válljen vuolgut dinet, oaidnit máilmmi, suohtastallat ja kánske juobe dihtomielalaččat bargat muhtunlágan Ofelaš-doaimmain juo badjel čuođi jagi dassái.

Álggus lei Áidejávri

Okta vel vejolašvuohta vuolgut eret Sámis – dahje ássojuvvon guovlluin obalohkái – lea vuolgut dohko gos eai gávdno olbmot obanassiige. Dakkár báikkit eai dieđus dađi bahábut olus gávdno. Columbus ii áigon ii ge gártan ge ásakeahtes guovlluide. Maiddái Nansen ja su bargoguoimmit dihte bures ahte Ruonáeatnamis ledje eará olbmot.

Skiipa «Spidsbergen» mainna Rønnebeck ja Aidijervi gávnnaiga ođđa eatnama.

Adolf Hoel: *Nord-norske fangstfolk som geografiske oppdagere og forskere i de arktiske egne. Hålogaland-sambandets årbok 1944.*

Mii gávdnat olbmuid ja álbmogiid máddin, oarjin ja nuortan, measta juohke sajis. Muhto jus vuolgat davás – Sámis davvelebbui – de doppe lea leamaš vejolaš gávdnat guovlluid main duođaid eai leat olbmot. Okta dákkár guovlu lea Franz-Josef-Land guhkkin Jiekgáábis, ain measta ásakeahtes sullot, maid orru vuosttamužžan gávdnan njuorjobivdi **Johan Petter Adamsen Aidijervi** (1842–1907).

Sámi Triumf-soga historjá Guovdageainnus álggii jagi 1847. Dalle bođii Áidejávraí **Adam Danielsen Triumf** (1801–1872) bearaš. Isit lei riegeadan Ruotas Pel-lo dahje Pajala guovlluin, eamit **Kristine Henriksdatter** (1806–1888) ges Álttás. Bearaš ásai vuos Álttás, muhto jagi 1847 válddii Adam Danielsen Triumf badjelas stáhta duottarstobu Áidejávrris. Okta su mánáin lei Johan Petter, gii lei riegeadan Álttás jagi 1842. Rávesolmmožin son molssui iežas goarggu, ja ovddeš Johan Petter Adamsen Triumf šattai Johan Petter Adamsen Aidijervi. Nie maid su maŋisboahttiid namman šattai Aidijervi, mii lea ain anus dan sogas. Guovdageainnu Triumf-sohka ges leat Johan Petter unnavielja **Daniel Adamsen Triumf** (1851–1931) maŋisboahttit, muhto dát mitalus lea stuorravielja Johan Petter birra.

Áidejávrris ábiid ala

Johan Petter Adamsen Triumf dahjege Aidijervi bajásšattai Áidejávrris, muhto fárrii maŋgelis riddoguovlluide ja barggai earret eará njuorjobivdin. Aiddo fal njuorjobivddu dihte son oaččui ge namas polárahistorjái.

Njuorjobivdu lea gullan davviálbmogiid eallimii duháhiid jagiid, muhto 1800-logu ja globála industrialiserema mielde maidái njuorjobivdu šattai stuorra industriijan – skiipat, harpuvnnat ja buot reaiddut šadde buorebun ah’ buorebun. Seammás sturro sihke bivdinguovllut ja gilvu daid alde.

Johan Petter Adamsen Aidijervi lassin Norgga davimus riddoguovlluide fárrii maidái ruottelaš **Nils Fredrik Rønnbeck** dahje Rönnbäck (1820–1891). Son bođii Hámmerfestii juo jagi 1838, álggii njuorjo- ja moršabivdui ja áiggi mielde rikkui nu ahte sus lei iežas skiipa namain *Spidsbergen*. Dát lei skiipa mainna kapteaidda Rønnbeck ja su harpuvneara dahjege báhčči Aidijervi borjjasteigga earret eará Svalbárdas. Olles Svalbárda gohčoduvvui duon áigge namain *Spidsbergen* (dahjege «Čohkkavárit»), ja Svalbárdda stuorámuš suolu man namma dál lea *Spitsbergen* lei dalle *Vest-Spidsbergen*.

Jagi 1865 Rønnebeck guovttos Aidijerviin borjjasteigga Jieknjaábis nuorttamus mearraguvlui man ii oktage lean ovdal oaidnán. Vaikko Svalbárda lea hui guhkkín davvin, de dan lei gávdnan juo hollándalaš **Willem Barentsz** (~1550–1597) jagi 1596. Svalbárdda sulluid nuorttabealde eai lean gávdnojuvvon šat makkárga sullot. Muhto geasset 1865 Rønnebeck skiipa *Spidsbergen* ollii mángga čuođi kilomehtera duohkái, ja doppe soai Aidijerviin gávnnaiga suologuovllu maid Rønnebeck gohčodii namain *Nordøst Spidsbergen* dahjege «Davvenuorta-Čohkkavárit». Doallan dihte ođđa buori bivdinguovllu čiegusin soai eaba dattetge muitalan earáide, maid leigga gávdnan.

Guhkkín davvin. Fránsa-Jovsset-eana Jieknjaábis. Kárta: Heraldry, CC BY-SA 3.0 creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/ via Wikimedia Commons

Rønnebeck guoktá gávnnus ii goassege ožžon virggálaš namman «Davvenuorta-Čohkkavárit» dahje ovdamearkka dihte «Ođđa-Áidejár-sullot». Svalbárdda logiid sulluid siste gávdno dattetge logenar hui uhca sulloža joavku man Rønnebeck maddái gávnnai guokte jagi maŋnelis, 1867:s, ja das lea ain virggálaš namman *Rønnebeck-sullot* (Rønnebeckøyane). Muhto duon stuorra, ođđa ja dovdameahtun

suologuovllus, man Rønnebeck ja Aidijervi gávnnaiga 1865:s, lea duiskkagiel namma *Franz-Josef-Land* dahjege dáro- ja ruotagillii *Frans Josefs land* – man sáhtášii sámegillii gohčodit «Fránsa-Jovsset-eanan». Sivvan dása lea dat, ahte dan botta go Rønnebeck ja Aidijervi oruiga jaska eaba ge muitalan iežaska gávdnosa birra, earáide bázii vejolašvuohta gávdnat duoid čiegus sulluid ođđasit.

Guovllu man dál dovdat namain *Franz-Josef-Land* ii gávdnan ii oktage Franz ii ge Josef. **Franz Josef I** (1830–1916) lei baicce Nuortariika-Ungára keaisár, ja duot sullot gohčoduvvojit su mielde danin go čuovvovaš joavku mii gávnnai seamma sulluid ledje su riikkavuložat. Rønnebeck ja Aidijervi leigga gávdnan daid juo jagi 1865, muhto geasset 1872 vulggii Nuortariika-Ungára poláradutki guovttos **Julius Payer** (1841–1915) ja **Karl Weyprecht** (1838–1881) iežaska veagain ohcat nu gohčoduvvon Davvenuortaruvtto dahjege mearrageainnu Atlánttas Davvi-Eurohpás Jiekŋaábi bokte gitta Beringnuorrái ja Jaskesáhpái.

Davvenuortaruvtto gávnnai easka **Adolf Erik Nordenskiöld** (1832–1901) jagiid 1878–1879, muhto Payer ja Weyprecht gávnnaiga Franz-Josef-Landa dahjege Fránsa-Jovsset-eatnama borgemánus 1873. Dát dáhpuhuvai rievtti mielde áibbas vahágis, go sudno skiipa lei sullii jagi rievdan daidda amas guovlluide dan rájes go soai leigga ovddit geasi figgan vuolgat Novaja Zemlja-sullos nuorttas muhto gártan jieŋa fárus davvelii ah’ davvelii. Manai vel nubbi jahki dasa ahte skiipa beasai eret ábi alde: 812 beaivvi dan maŋŋá go sii ledje vuolgán, besse Payer, Weyprecht ja sudno veahka ruovttoluotta nannámii, Várggáide, borgemánus 1874.

Máilmmi davimus suologuovlu

Sullot maid Rønnebeck ja Aidijervi gávnnaiga jagi 1865, ja Payer ja Weyprecht vel oktii jagi 1873, leat oktiibuot 192. Sulluid viidodat lea oktiibuot badjelaš 16 000 km², eanet go Guovdageaidnu ja Kárášjohka ovttas. Fránsa-Jovsset-eana lea máilmmi davimus suologuovlu, badjelaš 1200 km davvenuorttas Hámmerfeasttas gos Rønnebeck ja Aidijervi vulggiiga, dahje seamma guhkes mátki Várggáin gosa Payer ja Weyprecht bohte go viimmat besse ruovttoluotta nannámii ja olbmuid lusa. Dan dihte ii leat ge imaš, ahte ovdal sin duon guovllus eai lean goassege leamaš olbmot, eai ge leat leamaš jur otná dán beaivvi rádjai.

Dan maŋŋá go Fránsa-Jovsset-eana lei viimmat sárgojuvvon kárttaid ala doppe johte logiid mielde njuorjo- ja moršabivdit sullii vihttalogi jagi, muhto duon guovllu dálkkádat ja luondu eai suova albma eallima doppe. Eallit ja šattut leat hui uhccán. Njuorjjuid, morššaid ja fálláid lassin áidna njiččehasat leamaš jiekŋaguovžžat ja njálat. Dasa lassin leat gávdnon bohccočoarvvit mat duođaštit ahte doppe leat leamaš bohccot, mat leat dattetge sogahuvvan dálkkádatrievdama geažil juo moadde duháha jagi dassái. Skiippain dohko beassá dušše geassit, muđui sulluid birra lea jiekŋa seamma láhkai go jiekŋa lea sulluid alde, muhtun sajiin mánŋa čuođi mehtera.

Fridtjof Nansen, dat guhte 1880-logus čuoiggai rastá Ruonáeatnama ovtas Samuel Baltoin ja Ole Ravnain, dutkkai jagiid 1895–1896 maiddá Fránsa-Jovsset-eatnama. Norggas dan guovllu namman šattai ge maŋŋelis *Fridtjof Nansen Land*. Norgalaččaid ja eará oarjeeurohpalaččaid áigodat doppe nogai dattetge jagi 1926,

Fránsa-Jovsset-eatnama morssaid gánnehii vuolgat bivdit guhkes mátkki duohken. Николай Гернет, CC BY-SA 4.0 via Wikimedia Commons

go Sovjetlihttu celkkii ahte suolojoavku gullá sidjiide. Dan rájes Земля Франца-Иосифа dahjege *Zemlja Franca-Iosifa* lea ge leamaš measta olatmeahttun earáide go ruoššaide, geain lea doppe máilmmi davimus girdidoarjjabáiki, Nagurskoje. Dábálaš ássit sulluin eai goassege leat leamaš.

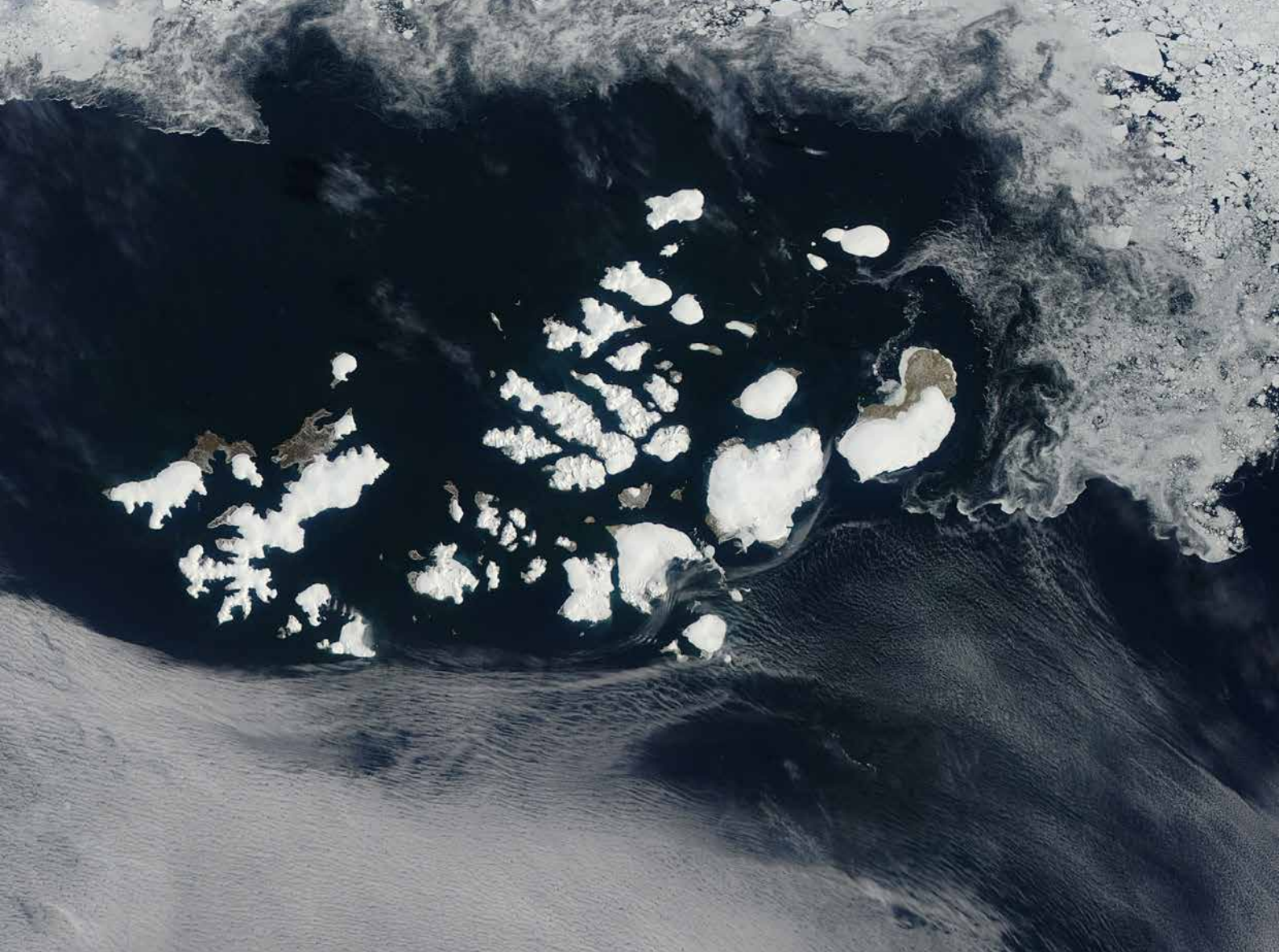
Lehkos dal mii leš

Fránša-Jovsset-eana lea nu lahka muhto nu guhkkin – Davvi-Norgga rittuin dohko lea oanehut mátki go omd. Osloj, muhto olbmuid dat ii jur heive ássanbáikin.

Ráhkis mánás leat dattetge mánnga nama. Fránša-Jovsset-eana gullá dál Ruššii, ja dohko eai beasa nuortariikkalaččat geat adde báikái dan dálá nama, ja eai ge norgalaččat geat vuos gávdne sulluid maid gohčodedje *Nordøst Spidsbergen*. Muhtun gaskkas ruoššat gohčodedje guovllu maiddáí namain *Lomonosov-eana* gudnejahttin dihte dovddus dutki **Mihail Lomonosova** (1711–1765).

Sámi historjái Fránša-Jovsset-eana gullá dakko bokte, ahte vuosttaš olbmot geat gávnnaiga duon suolojoavkku leigga ovdeš áidejávrii Johan Petter Adamsen Aidijervi ja su bargoguoibmi Nils Fredrik Rønnebeck geat gárttaiga dohko njuorjobivdomátkkis geasset 1865. Dat mátki lei duohta gávdnanmátki, mas soai duođas gávnnaiga ođđa eatnama, áibbas eará láhkai go ovdamearkka dihte Columbus, guhte gávnnai Amerihká man earát ledje gávdnan ja ásaiduhtán juo moaddelogi duhát jagi dassái. Seammás dát gávnnus lei earenoamáš maiddáí dan dáfus, ahte dát guovttos oruiga jaska dan olis maid leigga gávdnan. Sudnuide «Nordøst Spidsbergen» lei ovdasajis buorre bivdoguovlu, man birra ii arvan earáide muitalit. Čiegusvuohta bisui ge čiegusvuohtan olles čieža jagi, dassázii go čiegus sulluid gávdne dakkár mearrajohttit geaidda lei dehálaš beassat muitalit daid birra maiddáí earáide.

Vaikko Aidijervi ja Rønnebeck eaba goassege virggálaččat sáhtán duođaštit iežaska gávdnan duoid sulluid eai ge earát ge sáhte dan šat čájehit, de liikká measta juohkehaš gii lea govvidan Fránša-Jovsset-eatnama historjjá lea namuhan sudno ja dan ahte soai dat orruba duon eatnama álgoálggos gávdnan. Nuppe dáfus Aidijervi – álgoálggos Triumf – lea dovddus namma maiddáí Guovdageainnu

historijás, muhto oktan buoremus čiegusvuohtan orru dán rádjai báhcán dat, ahte maddái Guovdageainnus lea bajásšaddan fearánasti gii lea gávdnan áibbas ođđa, amas eatnama.

Guovddáš gáldut

Susan Barr: *Franz Josef Land* (Norsk Polarinstitut, 1995)

Odd Mathis Hætta: *Triumfslekta, Áidejávri fjellstue og Mikkel Triumfs tragiske skjebne* (Høgskolen i Finnmark, 2003)

Fránsa-Jovsset-eana geasset, go lea uhcit muohta ja jiekŋa.
Jeff Schmaltz, NASA GSFC, Photo ID: 2016-08-13, Public Domain, commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=145388012